

GAGAUZ HALK EZGİLERİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Olga TERZİ*

Özet: Makale, Güneydoğu Avrupa müzik kültürünün özgün katmanlarından biri olan Gagauz halk melodisinin yapısal özelliklerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu unsurların Gagauz geleneğinin müzikal imajının, ifade gücünün ve etnokültürel kimliğinin oluşumundaki rolüne özellikle dikkat çekilmektedir. Çalışmada, halk müziği düşüncesinin temel bileşenleri olarak sözlü geleneğin, arkaik formların ve ritim ile makam arasındaki etkileşimin önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gagauz müziği, halk melodisi, modal sistem, mod, boyut, müzikal yapı.

Structural Features of Gagauz Folk Songs

Abstract: The article is devoted to the study of the structural features of the Gagauz folk melody, one of the original layers of the musical culture of South-Eastern Europe. Particular attention is paid to the role of these elements in the formation of the musical image of the Gagauz tradition, its expressiveness and ethnocultural identity. The work emphasizes the importance of oral tradition, archaic forms and the interaction of rhythm and mode as the main components of folk musical thinking.

Key Words: Gagauz music, folk melody, modal system, mode, size, musical structure.

Giriş

Gagauz halk müziği, Güneydoğu Avrupa'nın müzik kültüründe kitleleri etkileyen benzersiz özelliklere sahiptir. Türk, Balkan ve Slav geleneklerinin yüzyıllarca süren kültürel etkileşiminin bir sonucu olan Gagauz melodisi, farklı müzik sistemlerinin unsurlarını bir araya getirerek kendine özgü sanatsal bir dil oluşturmaktadır. Bu alanda sınırlı sayıda çalışma olmasına rağmen, Gagauz müziğine olan ilginin son yıllarda arttığını söylemek mümkündür. Gagauz halk şarkılarının melodik temeli, bir dizi istikrarlı yapısal özellik ile karakterize edilmektedir. Bunlar arasında belirli metroritmik kalıplar, karakteristik armoniler, aralıkların özel kullanımı ve kararlı tonlama dönüşleri yer almaktadır. Bu özellikler sadece melodinin sesini şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda insanların etnik bilincini, tarihsel ve kültürel yollarını ve sözlü müzik geleneklerini de yansıtmaktadır.

Bu makalenin amacı, Gagauz halk ezgisinin temel yapısal unsurlarını analiz etmek, karakteristik metrik ve armonik özellikleri belirlemek ve bunların Gagauz geleneğinin müzikal imgesinin oluşumundaki rolünü tespit etmektir.

Gagauz ezgilerinin entonasyon paleti, şarkıdan şarkıya tekrarlanan sabit dönüşler içermektedir. Sıklıkla kullanılanlar:

- Cümlelerin alçalan tertian sonları;
- Lirik şarkılarda ağıt veya ağıt tonlamalarıdır.

Melismatikler mütevazı ama etkileyicidir. Süslemeler çoğunlukla tril, foreshall, mordent içermektedir. Vokallerde, - özellikle ritual şarkılarda-Doğu geleneğine yaklaştıran hafif mikrotonalite kullanımı görülmektedir.

Karakteristik boyutlar

Gagauz müziği çoğunlukla tek seslidir ve metrik çeşitlilik ile karakterize edilmektedir. Doğal major ve minor ağırlıklı diatonik yedi basamaklı armoniler yaygındır. Bazı Gagauz melodilerini Moldova melodilerine yaklaştıran son kadanslarda sıklıkla değişiklik kullanılmaktadır. Varoluşun ana biçimleri: destanın şarkı müziği; hem solo hem de topluluklar tarafından icra edilen dans müziği; enstrümantal ezgiler ve parçalardır.

Vokal müzik iki gruba ayrılır: “Türkü” (şarkılar) ve ‘Maani’ (4/8) (deyişler)-dörtlükler, melodi aralığı - quarta, quinta içindedir.

* Yüksek lisans derecesi, öğretim görevlisi, Kültür ve Sanat departman, KomratDevletÜniversitesi -mail: olika_zoloto@bk.ru
https://orcid.org/0000-0002-0127-3401

Kara beygir ahırda

$\text{♩} = 116$

Ka - ra bey - gir a - hır - da, Be - nim ü - rääm la - hır - da.

5

Ü - re - ci - i - mi bil - se - lăr, Is - te - diy - ma ver - se - lăr.

Dere boyü gidârim

$\text{♩} = 240$

De - re bo - yü gi - dâ - rim, E - di de - se gü - dâ - rim,

5

Al, de - ve - ci, de - ve - ni yâ - rim gel - di, gi - dâ - rim.

Büyük bir tür çeşitliliği (lirik, epik, lirik ve günlük şarkılar, düğün şarkıları, türküler, ağıtlar, yetim şarkıları vb.) ile karakterize edilen “Türkü” (şarkılar), ezgileri genellikle Balkan Yarımadası halklarının folklorunda bilinen ezgilerin varyantlarıdır ve armoni yapıları genellikle pentatoniklere dayanmaktadır.

Danslar arasında “Kadınja” 9/16 (12,12,12,123) da bulunmaktadır.

Kadınja

Timofei V.S.

5

«Aar oyun»2/4(yavaş tempo)

Ar oyunu

Gagauz halk türküsü

«Horu» 2/4,

Horu

Gagauz halk türküsü

«Fırlıkundak»9/16

Fırlıkundak

Gagauz halk türküsü

Ritüel melodiler arasında “Gelin avası” (gelin melodisi), “Aalamak avası” (ağıt, 2/4) (ve gelin törenine adanmış bir dizi başka melodi) bulunmaktadır.

Aman, Allahım, aman

$\text{♩} = 80$

A-man, Al - la - him, a - man, Yap-sa-na be - ni bir kuş.

A-man, Al - la - him, a - man, Yap-sa-na be - ni bir kuş.

Karakteristik armoniler

Gagauz halk melodisinin armonik organizasyonu, Doğu Avrupa ve Balkan folkloruna özgü antik modal sistem ve entonasyon özelliklerinin bir birleşimidir.

Gagauz halk müziğinde en yaygın yedi basamaklı armoniler şunlardır:

-İyon (doğal majör).

Armut aacı dallandı

Allegro

Gagauz halk türküsü

Aeolian (doğal minör)

Başım aarêr

Allegro moderato

Gagauz halk türküsü

-Dorian (6 yükseltilmiş basamaklı minör).

BİRİSİ OLSUN ...

$\text{♩} = 120$

Bi - ri - si ol - sun, ma - ni - mo,

Gün duu - sun - dan ya - ni.

Bi - ri da ol - sun, ma - ni - mo,

Gün ba - ı - sın - dan.

Bi - ri da ol - sun, ma - ni - mo

Ge - le - cän yol - dan.

Lidya (4 yükseltilmiş basamaklı majör).

ELÄ, MALİ, ŞU UURSUZU

E - lä, ma - li, şuuur - su - zu, Ni - cä al - dı bas - ma - mı,

E - lä, ma - li, şuuur - su - zu, Ni - cä al - dı bas - ma - mı,

Bän is - tää - rim bas - ma - mı, O sa is - täär - miş be - ni.

Mixolydian (7. Basamak alçaltılmış majör). Dans müziğinde ve enerjik, iddialı bir ses gerektiren şarkılarda kullanılmaktadır.

NE İSTEERSİN, OOLUM İVANÇU?

$\text{♩} = 140$

Ne is - teer - sin, oo - lum İ -
van - çu? Ne is - teer - sin, oo - lum
İ - van - çu? Ö - küz - pu -
luk mu is - teer - sin? Ö - küz -
pu - luk mu is - teer - sin?

Frygian (2 basamak alçaltılmış minör)

Adi, bey Tanas

Gagauz halk türküsü

$\text{♩} = 110$

Tam ton ve yarım tonda bitişik adımlar arasında aralık organizasyonu ile bir veya iki yarım ton aralık içeren armoniler de bulunmaktadır.

Enstrümantal müzikte kromatizm vardır. Gagauz halk sanatında önemli bir yeri olan avarlar: “Kadınja”, “Aar oyun”, “Horu”, “Fırlıkundak” gibi arkaik armonik yapıların hakim

olduğu müzik türleridir. Avarlar müziği, dans müziği ile birlikte, senkretizm dönemine kadar uzanan eski bir kökene sahiptir.

Gagauz müziğindeki armoninin, özellikle uzun şarkılarda, genellikle entonasyonel olarak belirsiz olduğunu belirtmek gerekir. Bunun nedeni süslü icra tarzı, sesler arasındaki kaymalar ve akademik armoni çerçevesine sıkı sıkıya uymanın yerini duygusal tonlamanın aldığı sözlü geleneğe yönelmedir. Dolayısıyla, Gagauz müziğinin armoni sistemi yalnızca sabit ses düzenleri üzerine değil, aynı zamanda halkın kendi düşünme ve hissetme biçimini yansıtan tonlama mantığı üzerine de inşa edilmiştir.

Gagauz melodikası Bulgar, Moldova ve Türk örnekleriyle benzerlikler göstermektedir:

- Tek boyutların kullanımı (Balkan halkları ile ortak bir özellik);
- Oryantal tonlamaların ve mikrotonalitenin varlığı (Osmanlı müzik geleneğinin etkisi);

- Armonik özellikler (Moldova ve Romanya folkloru ile ortak özellikler).

Bununla birlikte, Gagauz müziğinin benzersiz özellikleri vardır: melodic çizginin sadeliği, özel ritmik “çekme”, şarkı ve konuşma tonlamasının birleşimidir.

Gagauz melodisinin yapısına ilişkin konular P. V. Nikiforov, A. A. Scacun, V. E. Benashvili ve diğer etnomüzikologların çalışmalarında gündeme getirilmiştir.

Moldova ve Gagauz halk müziğinin yapısını aktif olarak inceleyen Moldovalı etnomüzikolog Peter Nikiforov, Gagauz müziğinin genellikle Balkan müzik folklorunun karakteristik özelliği olan iki bölümlü cümleler (A-B) temelinde inşa edildiğini fark etmiştir. Bununla birlikte, bölgedeki diğer halkların aksine, Gagauzlar özellikle ritual şarkılarda ritmik yapıda önemli bir çeşitliliğe sahiptir. Melodiye özel bir ifade gücü kazandıran küçük melismalar ve farshlaglar gibi karakteristik tonlamalar ve süslemelerden bahsetmiştir[4].

Moldovalı tanınmış bir folklorist olan Anatol Scacun da Gagauz müziği ile ilgili araştırmalar yapmış ve Gagauz melodisinin yapısının genellikle Batı Avrupa müziğinin karakteristik katıformlarıyla sınırlı olmadığını vurgulamıştır. Bunun yerine, müzik bağlamabağlı olarak özgürce gelişebilmekte ve genellikle melodilerin çeşitlenmesi ve tekrarlanmasıyla karakterize edilmektedir. Örneğin, melodic çizgi çeşitlendirilebilir, ancak şarkıların yapısı tekrar unsurlarını korumaktadır [5].

Balkan halklarının müzik geleneklerini inceleyen Victor Benashvili de Balkan müzik yapısının Gagauz müzik folkloru üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Gagauz müziğinin icrasında, melodilerin yapısını da etkileyen doğaçlama unsurlarının varlığına dikkat çekmiştir. Müzisyenler ve şarkıcılar genellikle geleneksel melodilere kendi varyasyonlarını ekmekte, bu da her performansı benzersiz kılmakta, ancak aynı zamanda genel yapıyı da korumaktadır[1].

Metrik ve armonik özellikler, Gagauz halk müziğinin eşsiz sesinin ve etkileyici imajının oluşumunda kilit rol oynamaktadır. Bu unsurlar sadece melodinin teknik bileşenleri değil, halkın müzik geleneğine gömülü derin kültürel, etnik ve duygusal anlamların taşıyıcılarıdır. Gagauz müziğinin karakteristik özelliği olan düzensiz boyutlar, melodiye özel bir hareketlilik ve ritmik esneklik kazandırmaktadır.

Modal tonlama ile birleşen ritmik akışkanlık, birçok Gagauz şarkısının karakteristik özelliği olan bir iç gerilim ve ifade gücü yaratmaktadır. Bu sentez, bağlama bağlı olarak dramatik, düşünceli veya enerjik karakteri güçlendirmekdir. Dolayısıyla, Gagauz halk müziğindeki metrik ve armonik özellikler sadece biçimsel özellikler değildir. Bunlar, Gagauz müziğinin özgünlüğünü, ifade gücünü ve halkın kültürel mirasıyla olan derin bağını koruduğu müzikal kimliğin temel unsurlarıdır.

KAYNAKÇA

1. **Benashvili V.E.**, GüneyMoldavyaFolkloru ve Müzik Kültürü. - Kişinev: Carta Moldoveniască, 1982.
2. **Istrati, N. N.** Gagauz halk müziği ve armoni özgüllüğü. // Müzik Bilimi Bülteni. - 2012. - №3.

3. **Kara-Çoban İ.**, Gagauz halkşarkıları: Müzikmateryalleriderlemesi / Derleyen İ. Karaçoban. I. Karaçoban. - Kişinev: Lumina, 1984.
 4. **Nikiforov P. V.** Moldavyahalklarınınmüzikalfolkloru. - Kişinev: Shtiyintsa, 1979. (Ritmikvemelodianalizleri de dahilolmaküzere Gagauzmüziğiüzerinebölümleriçerir).
 5. **Scacun A. A.** Moldova'nınGelenekselMüziği: EtnomüzikolojikDenemeler. - Kişinev: Timpul, 1986.
- Tarakanov, A. M.** GüneydoğuAvrupahalkmüziği modal sistemininetniközellikleri. - Moskova: Tchaikovsky

